

Cătălin NEGOIȚĂ

Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, România

OCULTISMUL KABBALEI - MITUL GOLEMULUI

Toate religiile și miturile umanității conțin informații despre crearea unor oameni artificiali, prin folosirea, de către inițiați, a unor formule magice, destinate unui grup restrâns. De cele mai multe ori, creația se întoarce împotriva creatorului, în cazul nostru, omul, iar bucuria reușitei aparente este înlocuită de problemele pe care le generează, treptat, noua entitate. Toate aceste eșecuri „au fost înțelese ca avertismente împotriva folosirii unor cunoștințe interzise - lucruri pe care umanitatea nu trebuia să le cunoască” [1].

S-ar putea spune că Dumnezeu este „gelos” și nu vrea ca oamenii să-i împărtășească cunoștințele sau că, dimpotrivă, Dumnezeu ne protejează, pentru a ne feri de eventuale dezastre. E ca și cum un părinte grijuliu nu dă copilului său, de doar câțiva ani, o cutie cu chibrituri, pentru a evita o catastrofă. Exemplele mitologice sugerează faptul că cei care depășesc linia roșie și încalcă reglementările (poruncile) Sale, sunt pedepsiți exemplar. Prometeu este înălțat pe un vârf de munte și supus unor cumplite torturi, pedepsit fiind de către Zeus, pentru împărtășirea, fără aprobare, către oameni, a secretului focului, în timp ce Adam este izgonit din Paradis, pentru că „poftea” la aceleași cunoștințe interzise.

Această curiozitate bolnăvicioasă și veșnica încercare de a urma modelul Creatorului au însoțit umanitatea, în întreaga sa dezvoltare, ajungându-se astăzi, la biotehnologie, inginerie genetică, robotică și Inteligență Artificială. [2] Dorința de imitație depășește, cum vom vedea, motivația noastră instinctuală sau intelectuală de a modifica mediul, de dragul confortului.

Mitul Golemului reprezintă un exercițiu religios arhaic, menit să demonstreze unirea spirituală între misticii evrei și Dumnezeuul lor. [3] Cuvântul „Golem” apare o singură dată în *Biblie* (*Psalmul* 139:16) și înseamnă „masă fără forme” sau „substanță neterminată”, „fără chip”; în ebraică, „galmi”. În ebraica modernă, cuvântul are o conotație depreciativă, însemnând „prost” sau „neajutorat”, ori „ființă fără creier”. Potrivit unei legende talmudice, Adam a fost un Golem, în primele 12 ore ale existenței sale, prin urmare, un trup neterminat și fără suflet. Într-o altă legendă, se

spune că profetul Ieremia a făcut un Golem. Legenda Golemului are și o profundă încărcătură simbolică, referindu-se la trezirea spirituală a unei persoane.

Misticismul iudaic, atât de încărcat de simboluri, conține mai multe rețete magice, explicate amănunțit, despre pașii care trebuie urmați, în realizarea unui act creator. De altfel, literatura de acest gen abundă, inclusiv în mistica creștină sau islamică, poate cea mai cunoscută rețetă a creației fiind găsirea formulei „pietrei filosofale” („lapis philosophorum”), numită, de arabi, El Iksir, substanța magică ce putea transforma metalele inferioare în aur, care putea vindeca toate bolile și dăruia nemurirea. Interesant este faptul că, în cazul alchimiei iudaice, relevantă este căutarea aurului ca întreprindere mistică, mai degrabă decât practică.[4]

Golemul este, din acest punct de vedere, un act de creație. Legenda Golemului a avut diferite variante, de-a lungul vremii, devenind, apoi, un ritual de inițiere, ce presupunea stăpânirea unor elemente de ezoterism. Filosoful și istoricul israelian de origine germană Gershom Scholem vorbește despre legenda Golemului, citând o relatare apărută la începutul secolului al XIX-lea, în ziarul *Zeitung für Einsiedler* (Ziarul pentru eremiți): „Evreii polonezi fac, după rostirea unor rugăciuni și ținerea unor zile de post, chipul unui om din lut sau argilă și dacă rostesc deasupra lui miraculosul Shem hamephorash [numele lui Dumnezeu] el trebuie să prindă viață. Ce-i drept, nu poate să vorbească, dar mai înțelege câte ceva din ce i se spune sau poruncește. Îl numesc Golem și se folosesc de el ca de un îngrijitor pus să facă o mulțime de treburi casnice. Numai că el nu are voie să iasă niciodată din casă”[5].

Din relatarea lui Scholem aflăm că pe fruntea Golemului stă scris cuvântul „Emet” („Adevăr”) și că această creație crește pe zi ce trece, ajungând la dimensiuni impresionante și la o putere ieșită din comun. Există și un „panaceu”, pentru a ține sub control această forță brută: cei care l-au creat șterg de pe fruntea Golemului prima literă, astfel încât cuvântul rămas este „met” („mort”), după care acesta se prăbușește, ca un adevărat colos cu picioare de lut, făcându-se una cu pământul.[6]

Narațiunea clasică a Golemului vorbește despre cum rabinul Judah Loew din Praga (cunoscut sub numele de Maharal), creează un Golem, pentru a apăra comunitatea evreiască de atacurile antisemite. În cele din urmă, Golemul devine violent, iar rabinul Loew este obligat să-l distrugă. Legenda spune că Golemul rămâne în podul Altneuschul, din Praga, gata să

fie reactivat, la nevoie.[7] Prin urmare, Golemul reprezintă forța brută, lipsită de rațiune, care poate să devină, cu ușurință, distructivă.[8]

Scholem amintește un caz tragic, în care este implicat un creator de Golem: „Unuia Golemul i s-a făcut atât de înalt și el l-a lăsat să crească întruna, încât nu a mai putut să ajungă la fruntea lui. De atâta spaimă, și-a rugat sluga să-i scoată cizmele, crezând că o să-i poată atinge fruntea când se va apleca. Așa s-a și întâmplat și prima literă a fost ștearsă, însă greutatea aceea mare a lutului s-a prăbușit peste evreu și l-a strivit”[9].

Legenda istorisită de Scholem readuce în atenție creația demiurgică, sugerând că oamenii încearcă să imite, imperfect, actele divinității. Omul se transpune în rolul lui Dumnezeu, se joacă de-a Dumnezeu, crezând că rezultatele sale vor fi la fel de strălucite ca ale Lui. Rezultatele obținute sunt, însă, mult inferioare, sugerând condiția de simplu muritor, incapabil să înțeleagă legile Facerii lumii.

S-ar putea spune, pe de altă parte, că, prin crearea Golemului, omul încearcă nu numai să îl imite pe Dumnezeu, ci și să-l concureze. Întreprinderea este, totuși, riscantă, chiar dacă, în esență, pașii par a fi simpli. Dumnezeu l-a creat pe om (Adam) din pământ, prin urmare, și Golemul trebuie făcut tot din pământ. Aici, intervin, însă, amănuntele esențiale. Conform unei concepții kabbalistice, Adam a fost creat din pământ, însă dintr-un soi aparte, din „lutul cel mai curat și mai fin, luat din buricul pământului și unind în el toate elementele”[10]. Acest fapt sugerează o creație nobilă, de un nivel înalt, obținută într-un creuzet divin, care nu poate fi egalată de imitațiile profanilor. O altă concepție amintește de faptul că Adam a fost creat din pământ luat din lumea întreagă, ceea ce sugerează nu numai calitatea de excepție a creației divine, ci și faptul că el, Adam, reprezintă lumea, în calitate de cel dintâi membru al comunității și că întreaga lume este cuprinsă în această creație divină. „Rabinul Tanbuma a spus: în ceasul în care Dumnezeu a creat primul Adam, El l-a creat ca Golem și el a fost întins de la un capăt al lumii către cealaltă, așa cum este scris în *Psalmul* [139:161]: *Ochii tăi au văzut Golemul meu*”[11].

În multe mitologii, Dumnezeu este descris ca un olar. O imagine aflată în templul de la Luxor, din Egipt, îl înfățișează pe zeul creator Khnum făcând corpuri umane, din lut. În *Cartea lui Iov* [33:6], Iov îi spune lui Adam: „Tu și cu mine suntem la fel înaintea lui Dumnezeu, și eu am fost creat din lut”[12]. Prin urmare, pământ și apă, elementele primordiale ale creației divine, aflate,

acum, în mâna omului. Prin extensie, acestea sunt elementele de bază cu care omul construiește întreaga societate.

Așa cum am precizat, în *Biblie*, Adam este numit „Golem”, termenul însemnând „ceea ce este neîntrupat, neatins încă de suflul divin (în stare de potențialitate)” [13]. Acest lucru sugerează faptul că procesul de creare a lui Adam a parcurs mai multe etape și că, până ce Dumnezeu l-a însuflețit, Adam era într-o stare intermediară, păstrând caracterul teluric, dar având și o inteligență incipientă; el ar fi putut să perceapă lucrurile, dar nu să le influențeze.

Scholem oferă o „cronică a primei zile a lui Adam”, care a cuprins douăsprezece ore: „în prima oră, pământul era o movilă; în cea de-a doua, a devenit un Golem, o masă încă neformată; în cea de-a treia, membrele lui erau întinse; în al patrulea rând, sufletul a fost aruncat în el” [14]. Moshe Idel (filosof și cercetător israelian al Kabbalah, originar din România, profesor de gândire iudaică la Universitatea Ebraică din Ierusalim) indică o lectură alternativă: „În prima oră, el [Adam] a urcat în gândul lui Dumnezeu. În cea de-a doua [oră], El a discutat [crearea omului], cu slujirea îngerilor. În cea de-a treia, El și-a strâns lutul. În a patra oră, El a frământat lutul. În a cincea oră, El a format [membrele sale]. În cea de-a șasea oră, El l-a făcut Golem. În cea de-a șaptea, El i-a insuflat suflet” [15].

În ambele variante, Adam este o „masă încă neformată” și, prin urmare, incompletă, până ce sufletul este „aruncat în el”. Spre deosebire de Adam, care are „scânteia divină” dăruită de Dumnezeu, Golemul este o creație artificială și, prin absența lucrului divinității, o creație inferioară. „De aici și concepția conform căreia Golemul de fabricație umană poate înțelege și îndeplini comenzile creatorului său, dar nu poate vorbi și nu are inițiativă.” [16]

Este important să conștientizăm ce înțelegeau rabinii prin „suflet”. Pentru evrei, sufletul în sine are diferite distincții: a. o ființă care are o „vitalitate primordială” (*Hiyyuth*), are sensibilitate (conștientizare), dar nu posedă cunoaștere (intelect). Această vitalitate este mai mică decât b. *Nefesh* - cea mai joasă formă de suflet. *Nefesh* oferă atât vitalitate, cât și mobilitate, dar nu intelect (cunoaștere sau înțelegere). Intelectul vine cu c. *Neshamah* - sufletul superior prin care cineva poate înțelege lucrările lui Dumnezeu. [17]

În majoritatea descrierilor, Golemul este fără vorbire. Este semnificativ faptul că ideea de a avea suflet este conectată la capacitatea lui Adam de a vorbi. [18] Idel explică acest lucru prin prisma dorinței lui Dumnezeu ca

Adam să-și ia locul în lume (omul perfect vine din unirea pamântului cu spiritul).[19]

Cum se creează un Golem? Este, aparent, simplu, dacă inițiatul știe să citească, în *Torah*, rețeta fabricației, care este, evident, ocultată. Prin urmare, Golemul se face din lut, în cadrul unui ritual în care sunt pronunțate formule divine și i se scrie pe frunte cuvântul „emet” (adevăr), iar când dimensiunile acestuia devin, deja, periculoase, pentru ordinea și echilibrul din jur, acestuia i se șterge prima literă, decuplându-l pe Golem de la procesul de creștere fizică. Nu se spune nimic despre o posibilă dezvoltare intelectuală, pe măsură ce Golemul se confruntă cu diverse experiențe de viață, ceea ce înseamnă că acesta nu va acumula nimic. Astfel, avem imaginea unui soi de robot, făurit de om, care îndeplinește sarcinile trasate dar care, începe să devină periculos prin creșterea sa fizică, sugerând, poate, și creșterea dependenței omului de Golem.

Un robot contemporan, spre deosebire de Golem, poate deveni periculos prin dezvoltarea inteligenței artificiale. Și dacă robotul poate fi decuplat de la o sursă de energie, Golemul poate fi decuplat de la o altă sursă de energie, mult mai puternică, pentru că, în ultimă instanță, omul nu îl creează prin puterea sa, ci apelând la formulele magice, revelate de către divinitate. Ceea ce, însă, omul nu poate crea este tocmai acel ultim pas, dăruirea sufletului.

Conform instrucțiunilor lui Eleazar din Worms, din secolul al XIII-lea, Golemul trebuie să fie creat din pământ curat de munte, frământat cu apă curgătoare. O altă sursă îi direcționează pe adepți: „Aduceți pământ virgin, care nu a fost niciodată arat, și împrăștiți-l în locul unde vom face semnele (magice)” [20]. Golemul putea fi adus la viață prin rostirea corectă a unui șir de combinații ale literelor sfinte (combinații diferite pentru bărbat sau femeie), în timpul mersului în jurul formei de lut. Dacă creatorul dorește să distrugă ceea ce a făcut, el merge în sens invers, recitând aceleași incantații, dar de la sfârșit, la început. În acest ultim caz, creatura se scufundă în pământ și moare. [21]

Rețeta aceasta a fost folosită, cu succes, de mulți inițiați. Într-o legendă talmudică se spune că „Rabba a creat un om și l-a trimis la Rabbi Zeira (talmudist evreu, din cea de-a treia generație de amoraimi - n.n.). Din faptul că omul nu vorbea, Zeira a înțeles că este vorba de rezultatul unui act de magie. O a doua poveste din Talmud care a oferit baza dezvoltării acestui mit este cea a celor doi rabini, Hanina și Oshaia, care în fiecare ajun de

Shabbat își creau un vițel după indicațiile din Cartea Creației și îl mâncau” [22]. Kabbaliștii au stabilit că rabinii au făcut acest act magic prin permutarea limbajului, folosind, în primul rând, formulele expuse în *Sefer Yetzirah* (*Cartea Creației*). Așa cum Dumnezeu vorbește și creează, în povestea *Genezei*, tot așa poate și misticul. Astfel, în cele mai rare circumstanțe, o ființă umană poate îmbrăca materia fără viață cu acea scânteie intangibilă a vieții. [23]

Sefer Yetzirah menționează: „tot ce a fost creat și rostit a ieșit dintr-un nume”, cel al lui Dumnezeu, care a creat totul, macro și microcosmosul, inclusiv omul, apelând la cele 22 de litere. Prin urmare, o persoană care poate înțelege cum sunt folosite și structurate literele, poate iniția, la o scară mică, un proces de creație, evident, cu limitele de rigoare, generate de lipsa tuturor cheilor și de capacitatea redusă de a înțelege și percepe adevărata măreție a lui Dumnezeu. [24]

Mitul creației a fost reluat în secolele al XI-lea și al XII-lea, de către Rashi din Troyes și de Iehuda ben Barzillai, care au subliniat caracterul de „manual de magie” al *Cărții Creației*. Pietiștii germani, care sugerau că și Abraham era un creator, ce apela la magie, s-au ocupat de mitul Golemului. Aceștia susțineau că rețeta de făurire a unui Golem nu este destinată oricui, iar la procesul de inițiere nu trebuie să asiste mai mult de două persoane. „Povestea este reluată în mai multe exegeze ale *Cărții Creației*, printre care un loc important îl ocupă un pseudoepigraf al lui Iehuda ben Batira [...] Aici se menționează în mod direct faptul că traducerea în realitatea fizică a ritualului simbolic al creării Golemului ar reprezenta o întoarcere împotriva lui Dumnezeu, fiindcă, odată ce Golemul este creat prin formula YHVH Elohim Emet (YHVH Dumnezeu adevărat), la tăierea literei aleph rămâne concluzia că Dumnezeu este mort.” [25] Actul creației se petrece exclusiv în sfera meditației, la care se adaugă succesiunea recitării, combinațiile numelor divine și ale vocalelor. [26] Eleazar susținea că Golemul trebuie îngropat în pământ, urmând să crească, ulterior.

Este interesant faptul că, inițial, „facerea” Golemului nu avea un scop practic, ci numai acela de a demonstra puterea creatoare a numelor divine. Se sugera, astfel, că acest tip de creație este doar o încercare, care nu se va putea ridica, niciodată, la nivelul Creatorului. Mai târziu, va apărea ideea că încredințarea acestui secret unor neinițiați va duce nu numai la denaturarea Golemului ci, mai ales, la distrugerea creatorului său. Există un preț care trebuie plătit pentru însușirea puterii creative a lui Dumnezeu [27], iar

Moshe Idel vorbește despre vinovăția celor care se străduiesc pentru o astfel de cunoaștere, fără scop divin.

„Kabbaliștii din Safed vorbesc, la rândul lor, despre creația golemică ca despre un lucru care s-a petrecut, poate, demult, dar lor nu le mai este accesibil.”[28] Ca multe alte formule magice, acestea s-au pierdut, deoarece numărul celor inițiați a fost mic, iar secretul nu a putut fi, din diverse motive, transmis mai departe. Mitul Golemului începe să se îndepărteze, puțin câte puțin, de practicile kabbaliștilor, se amestecă cu tot felul de metode moderne, unele dintre acestea, de magie neagră. Astfel, sensul mistic al acestei încercări de creație a fost abandonat.

Mitul Golemului a fost transmis societății moderne, părăsind zona mistică. Astăzi, el desemnează pericolul reprezentat de tehnologia scăpată de sub control, care poate conduce la consecințe dezastruoase. Crearea unui humanoid contemporan aduce cu sine alte probleme, acesta poate dezvolta sentimente - de singurătate, durere, dragoste, mândrie, dar și resentimente. Neglijarea nevoilor sale poate duce la un comportament răzbunător.

Golemul a devenit, simbolic, personaj de film („Der Golem” - regizor Paul Wegener, 1920), care reflectă societatea germană de după Primul Război Mondial, anticipând Holocaustul. Cinci ani mai înainte, apare *Golemul* lui Gustav Meyrink, care face o sinteză a perspectivelor psihanalitice cu filosofia evreiască și non-evreiască. Îl amintim, aici, și pe Elie Wiesel (*The Golem*).

În literatură, Golemul devine un soi de erou popular. Poveștile rabinilor mistici, care creează viață din țărână, abundă, în special, în perioada modernă timpurie și au inspirat povești precum Frankenstein și „Ucenicul vrăjitor”. Golemul salvează comunitatea evreiască de persecuție sau moarte, făcând acte de eroism. De multe ori, însă, poveștile evreiești despre Golem vorbesc despre ceea ce se întâmplă când lucrurile se înrăutățesc - „când puterea forței de viață se rătăcește, adesea cu rezultate tragice”[29].

NOTE:

[1]. Lisa Nocks, *The Golem: Between the Technological and the Divine*, în: *Journal of Social and Evolutionary Systems* 21(3), p. 281.

[2]. *Ibidem*.

[3]. *Ibidem*, p. 282

[4]. Felicia Waldman, *Ocultarea în mistică iudaică. Ocultismul Kabbalei*, Editura Paideea, București, 2002, p. 254.

[5]. *Ibidem*, p. 255.

- [6]. *Ibidem*.
- [7]. <https://www.myjewishlearning.com/article/golem/>, accesat la 10.07.2019;
Hillel J. Kieval, *Pursuing the Golem of Prague: Jewish culture and the invention of tradition*, în: *Modern Judaism*, vol. 17, no. 1 (Feb. 1997), Oxford University Press, p. 2.
- [8]. Peter Schafer, *The Magic of the Golem: The Early Development of the Golem Legend*, în: *Journal of Jewish Studies*, nr. 46, Spring-Autumn 1995, pp. 1-2.
- [9]. Felicia Waldman, *op. cit.*, p. 255.
- [10]. *Ibidem*, p. 255; Lisa Nocks, *art. cit.*, p. 282.
- [11]. Lisa Nocks, *art. cit.*, p. 282.
- [12]. <https://www.learnreligions.com/what-is-a-golem-4173438>The Golem, accesat la 11.09.2019.
- [13]. Felicia Waldman, *op. cit.*, p. 256.
- [14]. Lisa Nocks, *art. cit.*, p. 282.
- [15]. *Ibidem*.
- [16]. Felicia Waldman, *op. cit.*, p. 256.
- [17]. Lisa Nocks, *art. cit.*, p. 282.
- [18]. *Ibidem*, p. 283.
- [19]. *Ibidem*.
- [20]. *Ibidem*, p. 284.
- [21]. *Ibidem*.
- [22]. Felicia Waldman, *op. cit.*, p. 257.
- [23]. <https://www.myjewishlearning.com/article/golem/>, accesat la 11.09.2019.
- [24]. Felicia Waldman, *op. cit.*, p. 257.
- [25]. *Ibidem*, p. 258
- [26]. *Ibidem*, p. 259.
- [27]. Lisa Nocks, *art. cit.*, p. 282
- [28]. Felicia Waldman, *op. cit.*, p. 260
- [29]. <https://www.myjewishlearning.com/article/golem/>, accesat la 11.09.2019.

BIBLIOGRAFIE:

- Kieval, Hillel J., *Pursuing the Golem of Prague: Jewish culture and the invention of tradition*, în: *Modern Judaism*, vol. 17, no. 1 (Feb., 1997), Oxford University Press.
- Nocks, Lisa, *The Golem: Between the Technological and the Divine*, în: *Journal of Social and Evolutionary Systems* 21(3), 1998.
- Schafer, Peter, *The Magic of the Golem: The Early Development of the Golem Legend*, în: *Journal of Jewish Studies*, nr. 46, (Spring-Autumn 1995).

Waldman, Felicia, *Ocultarea în mistica iudaică. Ocultismul Kabbalei*, Editura Paideea, București, 2002.

SITEOGRAFIE:

<https://www.learnreligions.com/what-is-a-golem-4173438>The Golem
<https://www.myjewishlearning.com/article/golem/>

**THE OCCULTISM OF KABBALAH -
THE MYTH OF THE GOLEM**

Abstract: Humans have tried since ancient times to rival divinity in creation. Like God, the initiates used one of the primordial elements of life, the Earth, in order to create humanoid-looking beings. Their attempt to reach the Creator's perfection was doomed to failure, as the entity, called the Golem, could not speak, it possessed a rudimentary intellect, and had no soul. The Golem was used for household chores, but its creator had to be careful that it did not grow uncontrollably, as it could turn against the one who gave it life. There are many examples which prove that the Golem has become an enemy of the community or its own creator, which is a serious topic for reflection in relation to modern science's attempts to create artificial intelligence, without considering the possible negative side effects. The myth of the Golem has been "exploited" in literature and art, in remarkable literary and artistic works, a sign of the fact that man never ceases to dream of equalling God, in terms of the power of creation, but that his achievements are pale imitations of the Heavenly Master.

Keywords: *Golem, Jews, Kabbalah, creation, soul, failure.*